

Владимир МАТВЕЕВ

Марпа

Лирический монолог

М а р п а — 85-90 ияш шонто кова, сарын ветеранже, черле, шкетын ила.

Ялысе тошто пөрт. Шöрын кайыше пöртöнчыл, изирак веранде.

Пöрткöргö гыч куанен чот кычкыралме йүк шокта. Кидешыже изи чывигым кучен, Марпа куржын лектеш. Шовыч үмбач пилоткым ушшалан, онгыштыжо изи юмонга кеча, чиемжат пеле-пула.

М а р п а (*куанен куржталеш, уло йүкын кычкыра*). Ужат? Ужат? Ужат?... Илена! Илена! Илена! Ой, кунар вученам, кунар вученам... Ик чывем, ик агытанем уло! Таче чывигым пүктен луктын... Ынде илена! (*Тайналтын кая.*) Ой, куанымем дене трук вuemат коршташ тунгале ала-мо, нелын чучеш. Ой, изи! Чу, аваже воктек пуртен кодем!.. (*Mörlgeish пöртыш пура, чывигыжым пыштен, ложашан кумыжым кучен лектеш, ложашым вуйышкыжо йыга.*) Вuemлан куштылго лийже, капемлан ласка лийже...

Изиш каналтен шинчыме деч вара зритель ден кутыраш тунгалеш.

Салам! Мый Марпа улам! Тиде — Урсола ял. Тиде мыйын суртем. (*Ваштарешла пöртым ончыктен.*) А тиде Мичукан Микалын суртшо. Микале, лек манам! Гармонет нал! Самырык годсо мурынам муралтена! (*Вес суртым ончыктен, но лүдынрак ойла.*) А воктеныже ачажын — Мичукан — оралтыже. Дмитрий Васильевич — колхоз председачыл. (*Вес пöрт-влакым ончыкта.*) А тыште Микивырын ешыже, пеш шотан улыт, а Зоя үдырышт — мыйын эн сай йолташ үдырем. Теве тушто — колхоз правлений... Ялна кугу, тыште мемнан кажне вүргечын пазар лиеш... (*Зритель деч йодеш.*) А тый могай ял гыч улат? Мемнан тыште гармонет-мочет йүдвошт ок шыплане... ыле... ожно...

...Йоча пагытшат, рвезе жапшат да ынде шонто времамжат Урсолаштак эрта! (*Вес пöртым ончыкта.*) Тыште ожно йочасад ыле, вара школым почыч... Йочасадшым ачамак чонгаш полшен, тудын тыгай пашалан кид-йолжо толеш ыле, шканжат чапле сурт оралтым чонен. Шке жапыштыже ме удажак илен огынал да... Йöра! Тидын нерген мом ойлаш?... Э, мом каласынем ыле вет? А! Садикыш коштмо пагытемат лийын! Ха-ха-ха! Воштылам да иже ойлем: ача-авам пасуш кая да мыйым йочасадыш кодат ыле. Ага... (*Зритель деч йодеш.*) Тый йо-

часадыш коштынат?.. Икана ачам ден авам йүдлан кучалтыныт, мый йочасадыштак кодынам. Эр велеш помыжалтым: моткоч чот түтө лек-мем шуын! Лүдын-лүдынак лектынам... Кудывечыш лектын шуым веле — колам: хлоп-хлоп-хлоп! Лүдмем дене — пысссь: мо күлеш пашатым шогымаштак ыштен колтенам. Мөнтеш куржын пурен, омсам түчын шуктышым веле — агытан муралтыш. Тиде агытан шулдыржо дене лүшпен, а мый иктаж-кө мыйым лүдыктынеже улмаш манын шоненам! Эх, томаша!

Мыйын агытанем тыгаяк: коштеш, шулдыржо дене пералта да кө-кө-рө-кө-рө манеш! (*Кенета шүлакайын шоналта.*) Йөра кеч агытан ден чывем улыт... Тетла нигө ден кутыралташ вет... (*Уэш веселавеш.*) Ай, мом тыгайым-тугайым шонкалем? Таче мыйын куан вет — таче мыйын чывем игым пүктен луктын! (*Зрительлан.*) Умылет?.. А тыйын чывет уло?.. Палем, уло, уло, чыве кызыт көн уке... А ачам ден авам ожнат пеш шуко чывым ашненыт. Иге-влак лектытат, вараш ынже нантай манын, мыйым чывиге оролаш колтат ыле. Уремыште чыве күтүм күтен коштынам. А икана оролымем годым капка ончыл тегылыштак мален колтенам. Ачам кычкыра: «Марпа! Кынел, вараш шинчатым чүнталеш!» Эрласе кечылан уэш чыве оролаш лектынам, мален колташ огыл манын, чывиге-влак йыр мурен-куштен коштам:

Тувырем лийже ош яндар,
Ок күл мылам шовырет!
Йолташем лийже сай айдеме,
Ок күл мылам лодырет!

Чыват лийын, вольыкымат кучен улына. Ачам пörтымат чаплым нөлтен шогалтыш. Вүтам пужен ышташ тунгалын веле ыле... той санта-влак кучен нантайышт! (*Чурийже ваиталтеш, ала-мом шарналтышыла коеш.*) Мый шарнем, пе-е-е-еш шарнем...тунам мемнам нимо деч посна коденыт... (*Кенета веселавеш.*) Но кызыт тидын нерген огыл вет ойлынем!

...Икана авам дене пырля паренте лукташ каенам! Ме, изи-влакше, модын куржталынна, паренте саскам йүлалташ полшенна. Мыетым, изи пундышетым, йонгылыш йүлышö оргажышкет шүкал шуэныт. Авайым кычкыралыт, куржын толмешкыже алжынек йүлаш тунгалынам. Авам мыйым мыжерже дене пүтыралын да купан верыш нумал куржын. Йөра воктенак куп ыле! Ага... Тудо купыштет мыйым ночко регенче дене пүтырен оптен. Вот... паремынам! Илем вет тачат! (*Зрительлан шүргö коваитыжым, кидышым ончыкта.*) Ончо, нимогай палат кодын огыл! (*Пурла кидыштыже ик сусыр палым ужешат, чурийже ваиталтеш.*) Тиде... Тиде 18 ияшем годым... Войнаште... ай, мо война? Война — война дене! Таче мый весым кутырынем...

...Школыш коштмо пагытемат лийын! Тольк нылымше класс марте веле коштынам... чияш уке, кочкаш нимом. Тунам война тўналын ыле уке. Ага... Тетла школыш шым кай, моланжым ом каласе... Но мьлам тушто эн чот утренник келша ыле. Куту коридорышто погынена — концертым шындена. Мый тиде мурым мурем ыле:

Мемнан ильш мотор, ямле.
Улам сылне ўдыр мый.
Ой, Микале, мутет тамле,
Но мутеым кольшт тый.

Пеш сөрале, о, Микале!
Шүмеш пижын вес Микал.
Садлан тые ит сөрвале,
Шке мутетым мөнгеш нал.

Коштат, маныт, ял шентечын,
Улат, маныт, пеш оңай.
Лўдат, маныт, паша дечын,
Улат, маныт, йолагай.

Пеш сөрале, о, Микале!
Но мьламже мом ышташ?
Ой, Микале, ит сөрвале,
Уло мыйын вес йолташ!

(Ваштарешла суртым ончыкта.) Микальже — теве! Тыште ила ыле... Мыйым йөрәтен! Мыйжат йөрәтенам... Микале, гармонет лук! Муралтена!... *(Шытак.)* Адак ачаже ок колто дыр... Кадырнер Мичук! Ой... Дмитрий Васильевич, эргычым колто, колто! Гармонь шоктымо дене мўшкыр ок пиж!

...А Дмитрий Васильевич — колхоз председачыл! Тудо мыйын йоча пагытыште улан-шамычым раскулачитлен коштын. А война годым налогом пога ыле. Налог погымыжымат шарнем. Икана мемнан декат толын... Ик шорыкна ыле, тудыжымат поген нантайынеже. Ага... Тунам вет вольклан биркым керал кодат ыле, Мичукат вўташ пурен веле шуктыш — мый шуко шым шоно, налым да почешыже вўта омсам тўкылен шындышым! «Биркетшым шканет... м-м-м... тушакынет керал шынде», — маньым! Ой, ўдыр икшывын тыге ойлаш кузе тептерем ситен? А мо? Ава уке шентеч пытартыш шорыкым луктын нантаят...А мемнан шорык осал ыле... Чот өрга ыле. Мичукат ала камвозын, ала чынак шорык өргалын — нержым эмгәтен! Колымешкыжак кадыр неран кошто! Колымешкыжак мыйым ок йөрәте ыле. Тыгак маньна ыле — Кадырнер Мичука!

А эргыже, Микале, сай ыле. Мурьштем тудым воштылын муренам гынат, ок сыре ыле. Йолташыже-влаклан «Мыйын нерген мура» маньын кутешнен коштын. Школьш пырля коштынна, пырляк модын куржталынна. Тудо мылам монтыж гыч йыштак киндым, шорым нумалын... Нуньын ыле дык.

...Мый юмын пайрем годым күчедыл коштам ыле. Икана Кутечылан пошкудо Сулинурыш миенам. Ну, тептерем ситен вет... Кажне пörтыш молитвам мурен пурем ыле, авам туныктен колтен: капкам почам — мураш тунгалам, пörтыш пурен шогалмешке муремжат пыта ыле... Ага... Кө муным, кө кинде курикам, кө тошто йыдалым але шүкшö тувырым пуэн — чылажат йöрен. Изин-кугун погымо котомкам дене монтö вельш тарваньшым. Урсола марте улыжат кок менте. Чодыраште мыйым Сулиnur рвезе-влак ваненыт улмаш. Котомкамым шупшын налнешт... А мый ынем пу — изи улам гынат, кредалаш пижым: көм мушкынденат шуктышым, көм удыральымат... Тиде жапыште Микале Сулинурыш кая улмаш, ачаже ала-могай кагазлан колтен. Тудо мыйым нине рвезе-влак деч арален нале! Ну, Микале! (*Шоналтен колта, кенета шўлыкалеш.*) Ах, Микале!..Мыйым шуко гана араленат, а шкендым арален шыч мошто... Ой-ой-ой... адакат вуем пенеш. (*Уржа ложашым вуйшыкыжо йыга.*) Ай, мом тыгайым-тугайым шонкален шинчем! Таче мыйын суртыштем пайрем огыл мо?

...Куанымем дене ик чаркам подыламат ыле чай. Ай, огым! Вара вуйуш кая! Мый гын ўмырыштем ик гана йўын онченам — сита, тетла огым! Икана авай ойла: «Мий, Арсикын чельникышкыже миен тол! Кыне пасужым ўдаш полшымылан ик черпыт мўй пўрым пуэм мане! Кондо!» Шемечым кычкышым да чельникыш кудылым. Шемеч — тиде нурыш коштмо имнем, пе-е-е-е-е-е-еш ушан имне ыле. Мўй пўрö тынар руштыктара маньын, кушеч палем? Ўдыр икшыве веле лийынамыс. Корнышто изишак йўым. Ага...И руштынам! Шемеч ўмбаач — пултик! — камвозым. Имне рошт! шогале. Ок кудал... Шога. Ынде имне ўмбаач күзаш толашем — ом керт! Тыге тошкалам, туте тошкалам — нигузе ок лий! Пулвуйжым тошкалам — уке, яклешт веле водем. Икжап тыге толашымек, ончем: Шемеч вуйжым ўлык кумык ыштыш, мый шўйшыкыжö күзен шинчым, тыге-е-е-е нöлтале. Но ынде ончыкыла туп дене шинчем, а Шемеч ок кай эше — савырнымем вуча. Теве могай ушан имне ожно лийыныт... Ну-у-у-у руштынам вет, кузе савырнашат ом пале. Ала-кузе толашен-толашенак имне тупышто савырнен шинчым, тунам веле Шемеч лой-лой-лой каяш тунгале... (*Адакат шоналта, шўлыкалеш.*) Шемеч... изи колоем... тудымат сарыш нангайышт... А мыняр гана тудо мыйым пире деч арален... нурышто... шошым...(*Кенета помыжалтме гай лиеш.*) Тетла йўын омыл!

(Зрителылан оила.) Тыят ит йү!... Йүашлан пайремже мыйын ильшыштем шуко лийын огыл!

...Войнаште спиртым пуат ыле да... ой! Йыгыжте! Мылам мүй пүрат ситен!.. А мо война? Война — война дене! Мый туш пеш самырык логалынам: кок ий аэростат частыште служитленам... Ленинградыште. Можым-кузежым омат ойло... Авай эре серышым воза: «Ўдырем! Кузе-гынат мөнтө пörтыл! Мемнан ял ўдыр-влак мўшкыранын толыт. Тыят мўшкыран лийын тол — Юмо гай лий!» Ну-у-у-у-у авайлан сыренам вет. Мый тыште йўдшө-кечыже «на посту», чын салтак семын фашист ваштареш кредалам, а тудо «Мўшкыран лийын тол» манеш. Сыренам да тетла серышымат возен омыл...

...Тушто ме, 12 ўдыр, марий ансамбльымат чумыренна ыле. Тиде 45-ште уже, сар пытымек. Гармоньчыжо — Григорий Отрощенко, Украин гыч самырык офицер. Ме тудлан марий мурым муралтена, гармоньжо дене тунамак шокталтен пуа ыле! Тудо мыланна ала-могай тошто клубышто украин ўдырамаш тувырым муын пуэн ыле. А нунын вет мемнан гаяк пеледышан. Чиен шогална дык — чылт марий тувыр. Тыге шуко часть воктен выступатлен коштынна. Теве ончал! *(Ойжо гыч, мыжер йымач тошто фотографийым луктын ончыкта, тушто пеледышан тувыр дене шогышо ўдырамаш-влак войзалтыныт.)*

...Йōра... Мөнтө пörтылым. *(Чурийже ваиталтеш, адакат аламом шарналтышыла коеш.)* А мөнтыштө... Ай, мом ойлаш? Сар пытен, чылан пайремлат. Мыйын пайрем кумыл уке ыле, моланжым ом ойло... Но пörтылынам... Тидланже — тау!

...Кок ий гыч мыйын эрге шочо... Мый тудлан Микале лўмым пуэнам! Кō деч манат? Хе! Микале деч! Мичукаже икана чот йўын да Микалым ватыжте суртышт гыч поктен луктын. «Мыйын суртыштем иледа! Мыйын кўшеш гына иледа! Вўр йўшө-шамыч!» манын, эре вурса ыле. Шке эргыжлан тыге манын, тудым нимош шынден огыл: Микалжымат, шешкыжымат... Да... тунам Микале ўдырым налын ыле уже. Налынже-можо... Мичука налыктен. Ага... А йўдым куш кает? Мемнан дек толыныт, мый нунылан контамбалне шаралтышым. Шкеже конга воктенысе койкеш возым. Йўдым Микале ала ватыжым йомдарен, ала мыйымак ондалмыже шуын, ом пале, воктекем пурен возо! Манмыла, коктын вочна да эрдене кумытын кынелна!

...Ен манеш-манеш деч коранаш манын, кечывалвелыш кайышым... Целинам нōлташ. Сталинградыш! Марий-влакше шукын улына ыле... Хуторышто иленна. Ик уремже — марий-влак, вес уремже — руш. Пеш келшен ильшина. Эргымат туштак шочо. *(Кенета тōриталтен кынелеш да ял мучашке онча, ала-кōм вучышыла коеш, шўлыкалвеш, шке семынже кутыркала.)* Ала-кō «Авай» манын кычкырале огыл мо?

Э-э-э-э...Тиде адак мөр погышо-влак коштыт, очыни. Тыште мөр шуко... Мөржө ынде пасушлат шочеш. Яра кия дык... Кызыт пасужат чодыраш савырна! Шорык күтү кая шонет, тугай изи кож-влак шогат! Ожно ик нурат яра киен огыл... Уке, мый нунын дек ом лек! Мыняр гана тыге лектынам — чылан мый дечем лүдын куржыт... А те... мый дечем ида лүд, йөра, ида лүд... Ну, тутеже, умбакыже каласкалем... Эргым Сталинградскийыште шочо. Туштак школыш кайыш, плотнык-лан тунем лекте, олаште пашам муын. Кызытат туштак ила... Кузе ила? Мом ышта? Серышым шуко возенам, адресемат колтенам — вашмут уке... Тудо мемнан денже лийынат огыл, тиде кундемым йөршынат ок пале. Ай, тудын шкенжын ешыже куту, ынде уныкажат уло дыр... Ок ярсе, очыни!

...Туштат ылыш куштылгыжак огыл ыле гынат, иленна! Мый йүдшө-кечыже колхозышто тыршенам. Сайын тыршенам, витне. Эре моктат ыле. А икана председачыл изи тистым ургаш пуэн. «Кө мылам вымпелым түрлен пуа?» манеш. Мыйын кумыл тугай — отказен ом мошто: «Мый түрлем», — маньым. Эрлашымже мыйым правленийыш үжыктеныт, пурен шогальым, ончем — тиде вымпелет почётан онаште мыйын картычке воктен кеча, «Ильина Марфа — передовая доярка» манын возымо. Тьфу! Палем гын, ома тюрлө ыле!

«Марфа, тый Хрущёвым ужаш каеш!»- мане председачыл. «О! Никита Сергеевич Сталинградшы толеш?» — ман йодам. «Уке! Москва каеш! Вашке колхозник-ударник-влакын съездышт лиеш! Тыйым эн сай доярке семын колтена! Сайын чияш вургемет уло?» — «Уло!» — маньым. Уке ман! Окмак! Тунам колхоз у вургемым налын пуа ыле. Моло-шамычлан пеш сылне тувырым налын чиктеныт...

...Йөра! Мийышым Москвашке! Советений марте жап уло да, айда, шонем, Мавзолейыш пурен лектам. У-у-у-у-уй! Мавзолейыш черетше-е-е-е-е... Мый шуко шым шоно, часовой дек толын шогальым да манам: «Мый в совещание пришла, пропусти, пожалстыр, без очередь!». Пуртен колтыш. Мый шонышым, пурет, пырт-пырт! ончалат да лектын куржат веле. Могай тушто? Тыге каеш, туге пурет, адак тыге вошет... уй! Ончем, Сталин кия! Тунам эше луктын огытыл ыле! Воктеныжак — Ленин... Ленинже тул моклакала койын кия ыле. Эре тидым шарнен воштылам. Вот... Ленин ден Сталинымат ужын толым. Ага... Вара Кремлыш кайышым, советаний тунгале. Мемнам Георгиевский зальыш пуртышт... Калык рүж-ж-ж-ж-ж кынет шогале. Мыят тюршталтен кыnellyм. Ончычак Хрущёв лектеш, тыге ошкылеш ыле вет ... (Ончыкта.)

...Кастеныже Куту театрыш нантаеныт, Пятницкийын хоржо мурен. Ушкалла киен лектыныт! Ну өрмаш! Иктыже туйо, вичкыж, поч-

шат воштыр гай веле, «Меня мало кормят» маньн мура. А весыже мотор, шемалге, чылт мыйын Чернушка гай, «Норму получаю, пуд молоко даю!» маньн мура... (*Зритель деч йодеш.*) Кө тыгай Чернушка манат? Сталинградскийште ончымо ушкалем. Шеме-шеме, чылт Шемеч гаяк... лүмжымат Чернушкам пуышым.

Концерт деч вара фойешке лектым, колам: ик лукышто марла кутырымо йүк шокта. Куржын мийышым — Марий республикын делегацийже. А нунын коклаште — Зоя! Пошкудем! Микивыр Зоя! Ага... Тудым эн сай свинарке семын колтеныт улмаш! Куанже мога-а-а-ай! Зоя дене пеш кужун кутырен шогышна. «Марпа, — манеш, — молан кайышыч? Ялна кызыт тыгай мотор лийын. Колхозын посна садше, кугу сөсна фермыже уло. Эр гыч кас марте радио ойла! Локомотив дене светым пуат. Уло районьштыжат тыгай колхоз уке! А тый шочмо ялет деч өрдыжтө сай илышым кычал коштат. Пörтыл мөнтеш»... Мичукат колен улмаш. Председачылым весым шогалтеныт. Зоян каласкалымыжым кольштамат, шочмо верыш чонем эшеат чот шупшаш тунгале...

...Сталинград кундемьш шым пörтыл. Марий делегаций дене пырля шочмо кундемьшкем толым. Эргымлан серышым колтышым: «Эргым-падырашем, аватлан ит сыре. Тый ынде изи отыл. Чыла умылет шонем. Тыйым ялыште вучаш тунгалам. Күлешан погым погалте да тарване веле». Тунам тудо плотныкклан тунемеш ыле, колхозыштат польшкален шогылтын. «Тунем лекташ шонем, вара миём» манме вашмут тольо. Вара... (*Адакат корно үмбак онча, шоналта.*) Кунам вара? 50 ий... 50 ий вучем!

...Толмекем, сөсна фермыште свинаркылан тыршаш тунгалым. 20 ий эре сөсна коклаште. Шке күтена, шке пукшена, игымат ончен куштена. Тыгае шарналтеш: икана Зоя дене сөсна күташ каен улына. Кастен толынна — ик сөсна ок сите. А тудо ыштышаш ыле. Кушто ынде тудо шылын кодын? Мөнтеш — коремлашке, чодырашке кычалаш кайышна. Ончена: кугу тумо йымалне 11 сөснаигым ыштен пыштен и кия. Ага... Давай фермыш покташ — ок кай! Ыштыме верышкыжак веле пörтылеш. Сөснаиге-влакым тувыр урвалтеш опышымат, фермыш нумал куржым. Зоя оролаш кодо. А ик сөснаигым кычкырыктен нантаяш кодышна. Пörтылым. Сөсна верже гыч ок тарване. Ну, поктена, воштыр дене, ну, лупшена — низаштат ок кай. Сөснаигыжым пылыш гыч сакалтен пе-е-е-еш кычкырыктена — шот уке! Мый шым чыте: тоям налым да сөснам ка-а-а-а-ак лупшалым! «Кае-уке?» манам. Хе! Пуйто умьла... Йүдвошт тиде сөснам фермыш конден улына, шкежат сөсна гай лавыран, шужен пытыше да нойышо улына.

Мөнтат каен ышна шукто, күтүм лукташ жап шуо... Тыге 20 ий илен улына. Ой, сөснам ончаш — манаш веле! Шужат гын, омсам пурын пытарат ыле. Вот тыгай шужышо сөсна-влак коклаш ведрам кучен пурет да шонет: «Ала илыше лектат, ала тыштак сөсна пурын пытара...» Ышталтын, чыталтын: ял озанлык пашан нелыжым шкеат паледа... Ай, самырыкше-влак ынде огытат пале дыр. Кызыт колхозшат кодын огыл вет... (*Зритель деч йодеш.*) Южо вере кодын, маньда? Ну, сөснам могайжым паледа тутеже. Шужа гынже, пеш осал лиеш... Хе-хе-е...

...А варажым мемнан колхозышто Красный уголокым почыныт, пенсийыш лекме велеш тушто шогылтынам: конташ олтенам, пырдыжгазетым ямдыленам, арулыкым эскеренам. Мураш йөрәтем да, шонто улам гынат, ала-кушкат колтат ыле. Колхозын чапшым араленам. Икана олаш выступатлаш колтеныт, лүмын руш мурым туныктеныт. Ала-молан шонат, пуйто ме, марий-влак, рушла сайын кутырен огына мошто. Хе! Ме рушла руш дечын сайынрак моштена! (*Воштылеш.*) Кызытат шарнем: «Выступает Марфа Ильина!!!» (*Мурен кушташ түйәлеш.*)

Выйду-выйду я плясать
В новеньких ботинках!
Все ребята говорят,
Что я как картинка!

Эх, топну ногой!
Да притопну другой!
Сколько я не топочу,
Всё равно плясать хочу!

Ёлочки-сосёночки,
Зелёные колючие!
«Примерские» девчоночки
Весёлые, певучие!

Ага... мемнан тунам колхозна «Пример» маналтеш ыле...

Я колхозные частушки
По-колхозному пою.
Кто наших ребят полюбит —
Всё равно мы отобьём.

Да... Весела ыле тунам! Кызыт ялыште тыгайым отат уж, отат кол... (*Адакат шўлыканеш.*) А мемнан ялыште гын гармонь йўк шу-керте йонтен огыл. Могай гармонь йўк, мемнан дене пурен-лекшы-

жат ынде нигө уке, корно — тораште. Тевыс, шкетынак тошкыштам... Ял верч чонем йўла. Мый улам гын, ял ила, шонем. (*Уэш веселалеш.*) Но таче мылам пеш весела! Чывем чывигым пүктен луктын! Ынде илена, илена, илена! (*Кенета шарналта.*) Ой, чывигым пукшаш-йўкташ күлешыс... Эх, ну, Марпа! Тылат мураш-кушташ пу веле — чывет нергенат мондет.

Шке семын шўшкаттен, верандыш пурен йомеш веле, тунамак йөсын кычкырал-ме йўк шокта да кудывечыште угыч Марпа койылалта. Тудын кидыште — колышо чывиге. Шортеш.

Ончо, мо тыгай? Ок шўлө... (*Помыжалтараш төча.*) Эй, изиэм! ПырчыMAT пуэнам, вўдымат шынденам ыле... (*Чот мўгырен шорташ тўфалеш.*) Можо ыш йөрө? Можо ыш йөрө? Тыят мыйым кудалтын-нет? Тыйжат мыйым кудалтен кодет мо? Иле-иле! (*Кенета вуйжым кучен шулгалтеш.*) Ай, вуем... Кушто ложаш? (*Ате гыч ложашым налын, салгашкыже, чурийышкыже йыга, ик жап шонен шинча, ойысо юмолажым онча, молитвам лудеш.*) Корныштат корнем виктаре, корныштат корнем виктаре, корныштат корнем виктаре... Могай корно? Кушто тиде корныжо? Кузе умбакыже илаш?.. Пычкемыш... Ах, Юмыжат! (*Уэш шке ылышыжым шарналтен, каласкалаш тўфалеш.*)

...Авам каласкала: «Кок ияш улат ыле, манеш, мый денем пырля пасушко миенат? Имне почеш куржаш тўнгалыч, шекланен шым шукто, имне тыйым чумал шуыш. Колен каенат. Ялысе кува-влакым погенам да мом ышташ йодым. Кува-шамыч «Ит тўкале. Имне чумал-ме верыштак у кече лекмеш кийыже, у кече лекме дене ылыжеш гын, илаш тўнгалеш» манын ойлышт. Воктенетак эр марте шинченам. Кече лекташ тўнгалме годым йўкет коля йўк гае шоктыш — ылыжыч. Но вуем гыч вўр пешак йоген, фельдшыр дек нантаен да... вўр йогымым тудат чарен кертын огыл. Тунам авам... (*Ложашыжым ончыкта.*) сусыр верыш ложашым тушкен. Тыге вўр йогымым чарен. Тидын деч вара вуем дене орланаш тўнгальнам... Ложашым йыгалтем — пыта... Авам «Кеч изватылан йөрышө лий» манын ойла ыле... Уке! Изватыжланат йөрен омыл!

...Да нимоланат мый йөрен омыл!!! Кулак ўдыр көлан йөра?...

...Вич ияшем годым мемнам раскулачитленыт. Авай манеш: «Лаймыр, ялышкына той санга-шамыч толыныт. Мом кычалыт гын?» Шукат ыш эрте, той санга-шамычет мемнан декат пурен шогалыч, нунын пелен Мичука: «Владимир Семёнович, собирайтесь!» — маныт. Ачам нигуш пурен каяш өрын, тыш-туш ончыштеш, ала-мом кычалеш. «Что ищешь?» — манын йодыт. Ачам «Ай, так...» манеш, адак кычалеш. Ик жап гыч — «Владимир Семёнович, что ты ищешь?».—

«Да шапку ищу», — вашешта. «Шапка-то на голове», — той-сангашамыгчет воштылыт. Вүден луктыг... Ме — шорташ... Ачамже чыла шке кидше денак ышта ыле вет, нигөм нигунамат тарлен огыл, молан тудым кулакыш луктыг? Теве — Мичука! Тудо ачамлан пеш көранен. Тунамак описым ышташ тўналыгч. Уло погынам шупшын налыгч: совла гыч тўгалын, күпчык марте. Мыйын үмбалнем у вынер тувыр ыле, Мичука уло ял калык ончылно үмбачем тудым кудах налын, ужалаш серен шынден. Лар гыч ложашым пыстыл дене үштын поген нантайышт... Ачамым кучен каеныт да авам пелен пызнен шортын шогем: «Авай, ынде кө мыланна йыдалым ышташ тўналеш?» Ах, мый тидым нигунам ом мондо!...

...Тетла ачамым ужын омыл... Ачам шемалге ыле, авам эре ойлен: «Ачат гай коят»... Авам ден коктын веле кодна: эрлашымжак ончыл пörтым правленийлан рончен нантаяш толыныт. Авай конга тулыш шўман парентым кудалтен ыле. Шокшо конгамат пужат — йөра эше парентыжым кудывече покшелан оптен кодышт. (*Правлений пörтым ончыкта.*) Теве — тиде пörт! ...Вара авай шентел пörтым илашлан кельштарыш, рок мончам чонгыш, йөра эше тошто вўтанам коденныт, ачам у вўтажым чонген ыш шукто... (*Зритель деч йодеш.*) А теве пакчаште пистым ужат? Ачам-авам годымат тудо тыгак шоген... Мемнан ешын орлыкшым тудо сайын пала, чыла ужын...

...Тиде писте йымалан ачам ик күртнө ате оксам шылтен коден ыле, авам тудо окса дене йыштак презым, шорыкым, чыве-влакым налын тольо. Вольыкан-кайыквусан лийна. Мичукан тидланат чонжо йўлен, витне! Кажне гана толеш, авамлан манеш: «Колхозыш пурет-уке?». «Ия тукым дене родым кучымом ок шу», — ойла ыле авам. Кажне гана мом-гынат нантая ыле: кодшо погым, вургемым, вара сурткайык ден вольыкышкат кусныш... Авам Мичука толмым ужешат, чыве ден агытаным комдышко опта да мыйым Зоямытын мончашке нангаен кода ыле. Туртын шинчамат, тарванашат лўдам. Агытанже мураш тўналеш да «Агытанже молан мура? Ынде мыйым муыт вет...» манын шортын шинчем ыле... Шарнем, авам чывым шылтен ыш шукто, Мичука адак толын лектын, поген нантайынеже... Авам кудывечыш куржын лекте да чывым руалтен куча — шўйжым пунчалеш, весым руалта — адакат пунчалеш. «Тылат ынже лий — мыламат ынже логал; иялан пуымеш, лучо шке тўнчыктарем»...

...Авам чот черланыш, вольыклан кургым ямдылаш вийжат ситен огыл. Презына туешкен кольш... Шарнем, кольшо презе кудывече покшелне кия, а авам воктеныже пörдал-пörдал шортеш... «Колхозыш пурет-уке?» — Мичука адак чыштыра. «Мо дене пурем, нимозмат кодын огыл вет, — авам чот шортеш, — икшывом пуэн пурем мо? А?

Ала Марпам пуэн пурем? Э! Те айдемыжымат кочкыда! Порволо! Шинчам ынже уж! Эше ик гана йолетым мемнан суртыш пыштен ончо — сурт-оралтет йӱлалтем!» ...Мичука ик жаплан толаштарымыжым чарныш. Лӱдӱ, витне. Тыге ме шорыкым арален кодышна... Война марте. Ай, вара тудыжымат Мичука налоглан поген нангайыш. Шарнем, вӱта гыч вӱрвузык лектеш — нержым тодылын, да кольшо шорыкым шӱдырен луктеш. Сырымыж дене вӱташтак кӱзӱ дене шурактен... Вот. Война тӱнгале:

Ныл ий война, ныл ий война,
Ныл ий война куш шуктыш?
Кӱлан илаш, кӱлан колаш,
Кӱлан — чот поаш!

22 июньшто марий-влакын пайремышт ыле вет... Ме пайремлаш ямдылалтынна. Урем мучаште куту ӱстелым поген шынденна. Ял калык пайремлаш шинчын гына шуктыш — Сулинур могырым имнешке толеш! «О! Вестовой вашка! Могай-гынат уверым конда», — маныт. Вестовое толын шуо... Война тӱнгальме нерген каласыш. Мылам, 15 ияш икшывылан, мо тыгай войнаже — ала?.. Пошкудо Микивырлан тунамак погынаш кӱштыш. Микивыр — тошто сарын офицерже лийын, тудым военный пашалан туныктышаш уке — садлан эн первой нангаеныт. Шарнем: Микивыр, Зоя ӱдыржым вачӱмбакше шындышат, гармоньжым нале да муралтыш:

Мӱндыр мардежет пуал колтыш да
Кӱ курыкетлан нелыже тольо.
Мӱндыр волгенчет волгалтарыш да
Пышкерме вуетлан нелыже тольо.
Мӱндыр кӱдырчет кӱдыртале да
Кӱ курыкетлан нелыже тольо.
Мӱндыр уверет толын шуо да
Шемер калыклан ойгыжо тольо.

...Сарын кокымшо кечыжланак ял гыч чыла сай имным нангайыш тӱнгальгыч. Мыйын нурыш коштмо имнемат — Шемечым — сарыш нангайынешт. Вӱта гыч кучен лукмо годым, имне ик жаплан чарнен шогале да кум гана вуйжым савалтыш. Шинчаж гыч куту шинчавӱд чӱчалте... «Ачам огыл гын, изам огыл гын, кеч имнем сарыш кая!» — почешыже шортын кодым... Эх, мыйжат, ӱдыр икшыве, кок ий гыч тулан сӱйыш логалам манын шоненам мо?

...Илыш йӱршеш кумыкталте. Чияш, кочкаш нимат кодын огыл. Икана шыжым, лум вочмеке, пасушко киен кодшо парентым погаш

каенам... чарайолын... Пасуштак ушым йомдарен йөрлынам. Авам кышам почеш кычал миен да пеле кольшым муын. Парентгыжымат шым му... Садак колем ыле: кочкашыже вет нимат уке. Тунам авам шошылан ўдаш кодымо пытартыш кыне нөшмыжым пукшен... Чыла! — ўдаш нимат кодын огыл.

...Ой, военный налогшо, военный страховкыжо... Мемнан еш гыч сарыш кайыше нигө уке — кок пачаш шукрырак тўлыктат. Авам погым шылтен опта манын шонат ыле, йўдым обыскым ышташ толыт: пөртйымалнат кычалыт, эсогыл рокымат пургед пытарат... шылташыже — нимом! Шарнем, икана адакат обыскым ышташ толыныт — нимо уке да... авайын тошто марлан толмо төшакшым нумал нантайышт! Мален киём — мыйым тыге-е-е-е төшак ўмбач почкалтышт да луктын кайышт... ўдыр икшывым пу койкеш чара кодышт.

...Чияшемжат уке да... школьшкыжат кошташ тыршем. Моло-влак деч кугурак улам, школьш 12 ияш веле каенам вет. Пошкудо Микивыр вате Зоя ўдыржын тошто тувыржым, йыдалжым конден пуэн. А мемнан ял гычак ик ўдыр класс ончылно мыйым тыге мыскылыш: «Енын вургемым чиен коштат», мане. Чонлан пеш йөсын чучо — тетла школьш шым кай...

Авамым чаманен, колхоз пашаш кайышым. Мемнам чодыраш тулшол серыган пушентын вожшым погаш колтат ыле. Вожшо — резинам ямдылаш йөршө, тудым фронтыш колтеныт... Ик тыгай вожым муат, сайын эрыктет — ик кило ложашым пуат. Икана тыге коштмо годым умбачынак тиде резин пушентетым ужинам. Куанымем дене тунар чот куржаш тўнгалынам, йол йымакемат ончалын омыл — шүртнен камвозынам, вуем ден лупшалалтынам да ушем йомдаренам. Ни резинже, ни ложашыже ыш логал...

...17 ийым темышым веле — мылам повестке толын! Тиде повесткыжым ужынат омыл, но мыйым правленийыш ўжычат, корнылан ямдылалташ күштеныт. Мөнгө мийышым, «Авай, мыйым армийыш нантаят», маным. Авай правлений дек кайышат, ик урем мўтырен шортеш: «Кузе мый ончен куштенам, ег ужын огыл, ынде кушкын шуын, йытыра лийын да шинчаланда перна?». Авайын тиде шомакшым нигунамат ом мондо...

Эрласе кечыланак мыйым эрден-эрак нантайышт. Капкаште шкет шоген кодшо авиемлан тыге муралгышым:

Чеверын, куэрем! Чеверын, ломберем!
 Чеверын, пеледалтше садерем!
 Чеверын, авием! Чеверын, родем-шамыч!

Чеверын, йӧратыме йолташем!
 Вуешем пидме ош шовычлан
 Арчаште кияш вер уке!
 Ачиём-авиемын суртыштышт
 Мыланем илаш вер уке!
 Вуем олмеш ош шовычем кодеш!
 Кидем олмеш ош перчаткем кодеш!
 Йолем олмеш ош чосынкам кодеш!
 Капем олмеш шем мыжерем кодеш!

...Марий республик гыч тунам 100 марий үдыр Ленинградысе аэростатный частьлашке логалынна. Ладожский ер гоч вончымына годьмак, бомбёжко тӱнгале. Мыняр салтак, тушманым чак ужде, туштак кольш... Мыйже кузе илыше кодынам?... а? (*Юморажым ончалеш.*) Ала тьяк мыйым араленат?

...Ой, тушто пеш чот неле ыле... Эре обстрел, осколкыжо йӱрла йога. (*Кидысе сусыржым шарналта, ончыкта.*) Икана обстрел годым, осколко мыламат логалын. Меже постышто кугу күртнӧ зонт йымалне шоген улына, тиде зонт осколко деч арален... Ончем, урем дене 15 ияш рвезе куржеш. Мемнан дек изиш гына куржын толын ыш шукто — камвозо! Мый шонышым — всё! айдеме колен. Кенета пийла йынгысыме йӱкшым кольым... Вигак шкемым шарналтышым: вет тунамат, мыйым имне чумал шуымо годым, авам ылыжам манын шоненат огыл... но ўшанен, вучен... Тиде рвезат ўшанен, тудат эше илаш шонен, вет моткоч самырык лийын... Мый шым чыте, зонт йымач куржын лектымат, ала нумал пуртем манын, воктеке куржын мийышым. Чынак, мӱшкыржӧ шӱтлен — кӧргыжӧ чыла воктеныже кия. «Акай, мый илем але коленам?» манын йодеш. Мыйым нигунамат «Акай» манын огытыл... Шинчашкыже ўшандарышын ончалым: «Илет!» маным. Тетла нимом ом шарне: воктенак снаряд пудеште. Мыйын пел кече гыч гына уш пурен, кидем сусырген, контузитлалтынам... Но тиде рвезе кызятат шинчаончынем: тудын шинчаже... колымаш деч лӱдын ончышо шинчаже... 15 ияш рвезын шинчаже... Ила-уке тудо кызыт?

...Кастене ик шултыш киндым пуат ыле, пелыжым кастене кочкат, пелыжым эрлан кодет. Ик йолташ үдырем манеш: «Марпа, айда киндынам кочкына. Кӧ пала, ала эр марте иленжат она шукто! Теве Вера кольш да киндыжат кодо...» Кочкынна. Эрден помыжалтым — уке! — илем! А кочкаш нимом, тошто сарай воктене кушшо нужым кӱрын пуртышымат, кочкым... (*Шинчавӱдышым ўштылеш.*) Тиде кызыт шинчавӱдем уло! А ожно уке ыле. Кошкен. Шым ий ончыч веле шинчавӱдем уэш лектын... Зоям тойымо годым... Ынде шым ий мый айде-

ме дене, вашла шинчын, шот дене мутланен омыл... Зоя колымо деч вара нигö дене... Ялыштына шкет улам... Ындыжым йырваш тулык... (Адакат шинчавүдшым үштылеш.) А войнаште чот шорталтын. Шинчына ыле үдыр-шамыч да мўтырен шортына ыле: «Кунам тиде война пыта? Кунам пыта...». Тыге шинчамат кошкен...

...Авай деч серышым налам да күпчыкым пурлын шортын кием: чон дене шортам, а шинчавүд — уке. «Мўшкыран лийын тол» манмыжлан сыренам да ик ий наре серышым возенат омыл... Ах, авай! Проститле мыйым!... Авамже мый коленам манын шонен да шкежат чон ойгыж дене чот тўлыжгаш тўнгалын... Тыге война пытыме деч вара эше пел ий ойгырен вучен да... вучен шуктен огыл... Кийыме верже пушкыдо лийже ынде... Мемнажым 45-ше ий мучаште гына колтеныт. Сенымаш дене пörтылшö үдырым мөнтгыштö тулык пўрымаш вучен!

...Пörтылмекем, Зоя каласен: авам пеш чот ойгырен, кажне пайрем годым, поминкалан мойн, шужо манын, кинде шултышым пышта ыле да окнам почын, мыйым үжеш ыле. «Ўдырем, ала шужен коленат — кочкышет шужо, ала чараматын кудалтеныт — вургемет шужо», — манын ойлен. Чынак, службышто коштмо годым, мөнтгысö киндын пушыжо туш мия ыле, мый эре шижынам... Зоя весымат каласыш: Мичука мыйым шке шўжарже олмеш армийыш колтен. Сандене повесткыжым ончыктенат огыл. Мыйже сарыште веле пален налым — салтакыш 18 ий гыч гына налыт, а мыйым Мичука 17 ияшымак колтен... Да эше шўжарже олмеш!

...Микале огеш лий ыле гын, мыят авай почеш каем ыле, очыни...Тудо эре пеленем лийын. Но ачажлан тиде келшен огыл. Кузе гына мый дечем утлаш ыш тырше!

...Енгын арален кодышыжо уло, а мыйым кө арала? Мичука адакат йöным кычал муо: мыйым тулык семын ФЗО-ш колтыш. Урал курык коклаш мланышўйым лукмашке логалынам. Тушто кок ий пашам ыштенам. Мый шоненам: сарыште гына тыгай шучко. Уке! Урал курык коклаштат мый нимом сайым ужын омыл. Кенез моткоч шокшо ыле тунам... Курык йымач памаш йоген — тудыжат кошкен. Йўаш вүд уке. Тунам ме машина колеясе вүдым йўаш тўнгалынна... Колеяште вүд пытымек, шылын куржаш вереште. Урал чодыраште йомын улына, лу үдыр гыч мый гына илыше кодынам. Шуженам, вият кодын огыл... Изием годым авайын туныктыммо молитважым эре лудынам. Вес тўняш кайызем деч ончыч сулыкем касараш шоненам. Пушенте воктен тайнен шинчымат, ушем дене ош тўня дене чеверласенат шуктышым. Ужам, ваштарешем шонто кочай толеш, «Ўдырем, ит шорт, — манеш, — тебе курык аркаште куту пўнчым ужат? Тудо пўнчö дек кае. Корным муат», — и йомо. Ала омо, ала чынак — тачат ом пале!

Пытартыш вием погалтышым да курык вуйыш күзүшүм. Ончем, курык йымалне — күртнныгорно, тиде корно дене мландышүйүм шупшыктат. Вагоньш күзен, мландышүй коклаш шылын возын, Озан марте толынам... А Озан гыч корныжым сайын палем. Ялем дек толын шумеке, Ыресан памаш дене вүд йүаш чарнен шогальым. Памаш-шинча воктенак, вүд погыныжо маньын, изирак вынемым ыштеныт. Тиде лаке гыч вүдым подылаш кумык лийын шуктышым, ончем, пундаш гыч ала-могай сүрет күза... (Юмоп'ажым ончыкта.) Теве — тиде юмонга! (Юмоп'асе кочам ончыктен.) А тиде кө, палет? Тиде кутыза Урал курык коклаште, чодыраште мылам корным ончыктен! Мылам үшаным пуэн! Колымаш деч утарен! Кө тиде?

...Мөнтгыштем изиш илен шуктышым дыр... ала уке. Мүшкыраным. Кө деч манат? Микале деч! Мүшкыранмем нерген кузежым-можым палет ынде... Тудо йүдым Микале мый денемак лияш шонен. Мый палем... Чонем шижын. Эрлашыжымак шке ватыжым ойырен колтен, мый декем илаш куснен. Тыге ме пырля илаш тўнгалынна... Кенез ыле. Шудым эре ямдылаш коштын улына. Олыкыш каена — пуйто узмак: йырым-ваш пеледыш пеледеш, лыве-влак чонештылыт, пулдырчын мурьжо олык мучко шергылтеш... Тудо кенез эн сылне ыле! Икана олык корнышто пеледыш-влакым ужынам — тыгай пеледышым ожно шекланенат омыл... Күдыронтыр... Канде-канде! Микалын шинчаж гай! Погем да орваш пыштем, погем да орваш пыштем... «Орваш ит опто, имнылан каяшыже неле», — маньын, Микале воштылеш. «Микале, — манам, — мыланнат ончыкыжым пырля илаш куштылгыжак ок лий. Ачат ушнымыланна чот сырен». «Пеледышетым ончал! Мотор?» «Мотор», — манам. «Леве йүр ок нөртө ыле гын, лай мардеж ок пуал ыле гын, кече шыратен ок ончал ыле гын, тудо тыгай мотор огеш лий ыле! Мыят күдыронтыр семынак тый дечет посна илен ом керт!» Эх, гармоньжым налын шинчешат, коктын тыге мурена ыле:

Упет кудыр, могай чевер,
Ниялталмет вел шуэш.
Түрвет вичкыж, могай чевер,
Шупшалалмет вел шуэш.

Энер вүд гай түсет ден,
Канде тўсан шинчат ден,
Шыма, поро кумылет ден
Тыге мыйым савыршыч!

Шем чодырам тарватале
Вичкыж гына мардежет.

Мыйын чонем тарватале
Чевер мотор ўдырет.

Эх, йолташем-пелашем,
Кенеж саска пеледышем.
Мыйже тыйым эре шонем —
Монден ом керт нигунам.

Ах, Микале, түсетше, койышетше, гармоньым шокталтыметше тачат шинчаончылинем! Тый палет, мемнан эргына лач тыйын гай коеш. Тый тудым ужын отыл, но пале: шинчаже канде-канде, ончалеш да... пуйто тый воктенем ылыжын шогалынат... Микале, пырля лийме ик татнамат мый монден омыл...

...Мемнан аза шочшаш нерген Микале ачаж дек шке каен ойлен. Мичука орен, тудым чот вурсен, мый декаем орышо куржын толын да манеш: «Ачатат тюрьмаште пикталт кольш! Аватат шкенжым тыгак пытарыш! Тыят ўмырет шке кошарте, уке гын...». Тиде жапыште Микале чот йўын шынден да чон йўсыж дене ачажын суртыштыжо шкенжым шке шураптен пуштын... Микалым пытартыш корнышко ужаташ каен омыл. Зоя мылам шижтарен ыле: «Тойымашке ит кай! Мичука тылат пеш сырен: «Марпа толеш гын, Микале воктен пыштем», — манын каласен». Тетла Мичука дене ик ялыште илен шым керт. Кайышым... Сталинградшыте ял озанлыкым нўлташ! Тушто пашазе-влак чот кўлыныт!

...Йот мланде — йот мландак... Илыш мыйым тышке да тушко кышкен! Тунам шочмо верыштем илаш пўрен огыл манын шоненам. Колхоз пашаш коштмо годым, Чернушкам лўшташ шинчамат, Шемечым, шкенам нурнам, ялнам... ачам-авам, Микалым шарналтем — шовычлукем пурлын шортын шинчем ыле... Вате-шамыч «Марпа, мо лийгыч?» манын йодытат, «Мурым мурем» манам ыле... Йўра, шинчавўдемже лийын огыл — тогдаен огытыл... Чыла неле-йўсым мондаш манын, шкемым пўтынек эргымлан да пашалан пўлекленам. Садлан дыр лектышыжат лийын, Москош да монь колтеныт...

...Ай, мо Моско? Ок кўл мылам Моско!

...Эргым воктенем лийже ыле! Вет кызытше тудлан кўра веле илем! Ок тол гын... (*Шинчавўдым ўштылеш, ик жап шонен шинча.*) Сталинградскийшыте илымына годым тўрлыжымат ужаш логалын. Война деч вара кеч-куштат илаш куштылгыжак лийын огыл. Тушто кундемже олыккан, чодыра уке гаяк. Телыже мемнан гай йўштў огыл гынат, каже кечын конгаш олгаш пу кўлеш. Икана телым, лум вочмеке, кум менте торап пулан каенам. Кок кылта наре укшым погенамат, ваче гоч сакен, мўнтў велыш тарваньшым. А мардеж лўшка, лум чарныде опта — корным йомдаренам. Кылтам ўмбакем возынам да шо-

нем: «Тыгай неле илышым илымешке, тыштак үмүрөш мален колтышаш ыле. Кузе тунам, имне чумалмек, ылыжынам? Кылме шыжым, пасуш паренте кычалаш кайызем годым, молан авам почешем миен? Лучо пасуштак кылмен колаш ыле... А войнаштыже... молан ик пуляжат шүмем шүтен огыл? Урал курык коклаштыжат кылымашак мыйым вучен огыл мо? Ала Микалем воктене пурен возашем лийын?»... Эргымын шортмо йүкешыже помыжалтынам: «Авай, тыйже колет гын, мыйже кузе илаш туналам?» — манеш. Шинчамым почым — яндар кава, шып-тымьк, игече лыпланен. Умбакем эргымын волгыдо шинчаже онча: тугае лишыл, тугае шерге... Он пелен ондальымат, ятыр жап тыге киенам... *(Ойжо гыч эргыжын фотокартычкыжым луктеш.)* Микале, эргым, тый эре мыйын шүмьштем улат! Чонем шижеш: тый кудалтен кайыземлан өпкелалтынат. Садлан ала ужметат ок шу. 50 ий! 50 ий ынде тыйым вучем... А кузе чот ужнем, он пелен ондалнем... Кузе умбакыже илаш?

Таче куку тышан мура —
Эрла кушакын мура?
Таче тендам тышан ужам,
Эрла кушакын ужам?
Ала тувырем кучык,
Ала шовырем кучык!
Чон ойгем ден мурен кодам —
Ала үмырем кучык.
Вүд үмбалсе уажын
Укшыжо шуко улмашын.
Мыйжын үмыр эртарашемже
Ойгемже шуко улмашын.
Аркаште кушшо пушентыжлан
Йүштө лумжат логалеш.

Мыйын гае тулык енлан,
Йөсө илыш логалеш.
Чевер кечыжат лектын огыл,
Эр ұжара вел лектеш.
Мыланемжат пүрен огыл
Сай йолташ ден үмыр эрташ.
Шинчавүдем, ит його.
Изи шүмем, ит йүлө!
Мом Юмыжо пүрен гын,
Тудыжым ужде от иле.
Лучо шокто гармонетым,
Ойгырен мурен кодам.
Ойгырен мурен кодам да
Кид кучен ойырлалам.

Икмыняр зритель дене кид кучен ойырлен, пөртшө дек ошкылеш, корно
вельшке эше ик гана ончалеш.

Адакат вуем коршташ тунале. Кызытше — шуко ойлымылан ала-мо? *(Келгын шүлалта, атым налеш, вуйышкыжо ложашым йыга, веранде омса воктен чарнен шогалеш, зритель-влаклан ойла.)* Шукат ойлышым, манам. Окмак кувала шогылтым... Йөра. Нелеш ида нал... Тетла жапдам ом кучо... Ом кучо, кайыза... Кайыза мөнтган мөнтгышкыда, таза лийза, пиалан илыза... Мыйын семын орлыкым ида пале... Ом кучо, кайыза... А мый эргым вучем. Тудо садак толеш... Кунамгынат толеш... *(Вуйышкыжо ложашым йыген шога, тора корнышко онча.)*

Шовыч.